

ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4025-17> (дата звернення: 15.10.2016).

16. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон від 07.06.1996 № 236/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.10.2016).

17. Про захист економічної конкуренції: Закон від 11.01.2001 № 2210-III // База даних «Законодавство України» / ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> (дата звернення: 15.10.2016).

18. Про природні монополії: Закон від 20.04.2000 року № 1682-III // База даних «Законодавство України» / ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1682-14> (дата звернення: 15.10.2016).

19. Типові вимоги до узгоджених дій суб'єктів господарювання для загального звільнення від попереднього одержання дозволу органів Антимонопольного комітету України на узгоджені дії суб'єктів господарювання: затв. розпорядженням Антимонополь. Ком. України від 12.02.2002 № 27-р // Офіційний вісник України. – 2002. – № 11. – Ст. 543.

20. Харченко В. Б. Кримінально-правова охорона прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації в Україні: монографія. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – 480 с.

21. Чистякова А. С. Способи примушування до антиконкурентних узгоджених дій: кримінально-правова характеристика // Вісник прокуратури. – 2008. – № 5 (83). – С. 57–66.

22. Чистякова, Анастасія Сергіївна. Кримінально-правові аспекти відповідальності за примушування до антиконкурентних узгоджених дій (ст. 228 КК України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / А. С. Чистякова; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2009. – 18 с.

23. Швидка Т. І. Правовий захист економічної конкуренції: навч. посіб. Харків: Юрайт, 2015. – 208 с.

24. Шкляр С. В. Діалектика приватних і публічних інтересів у державному регулюванні економічної конкуренції // 36. матеріалів «Круглого столу» «Діалектика публічних і приватних інтересів у державному регулюванні економіки», м. Київ, 8 листопада 2013 р. / ред. кол.: В. С. Щербина (голова), Т. В. Боднар та ін. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2013. – 256 с.

25. Щербина В. С. Господарське право: підруч. 4-те вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2009. – 640 с.

УДК 343.9

«НАПАД» ЯК ВИД НАСИЛЬНИЦЬКИХ ДІЙ (ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ)

Храмцов О. М.,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація У статті розглянуто така ознака об'єктивної сторони злочинів як «напад». Визначені основні ознаки «нападу» та дається його авторське визначення. Розглянуто співвідношення понять «напад» та «насильство» як кримінально-правових категорій. Надаються рекомендації щодо вдосконалення відповідних кримінально-правових норм та практики їх застосування.

Ключові слова: напад, насильство, погроза застосування насильства, бандитизм, розбій.

Аннотация В статье рассматривается такой признак объективной стороны преступлений как «нападение». Определены основные признаки «нападения» и даётся его авторское определение. Рассмотрено соотношение понятий «нападение» и «насилие» как уголовно-правовых категорий. Даны рекомендации по усовершенствованию соответствующих уголовно-правовых норм и практики их применения.

Ключевые слова: нападение, насилие, угроза применения насилия, бандитизм, разбой.

Annotation The article is considered an attribute of the objective side of crimes as «attack». Its main features are defined and author has given its own definition. Ratios of the concepts of «attack» and «violence» as a criminal law category have been given. Recommendations for improvement of relevant criminal law and their application had been given.

Key words: attack, violence, threat of violence, banditry, robbery.

Насильство є притаманним не тільки злочинам проти життя та здоров'я, а і таким, що мають інший безпосередній об'єкт. У цьому випадку має місце так зване інструментальне насильство, яке має іншу, ніж безпосередньо нанесення шкоди іншій людині мету. Воно притаманне і таким суспільно небезпечним діям, як напад. Напад, як ознака об'єктивної сторони характеризує декілька злочинів. Такими злочинами є розбій (ст.187 КК України), бандитизм (ст. 257 КК України), напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену безпеку для оточення (ст. 261 КК України), злочини проти осіб та установ,

що мають міжнародний захист (ст. 444 КК України). Проблемою кримінально-правової оцінки нападу і насильства в цих злочинах займалися і займаються такі вчені: Агапов П. В. Владимиров В. А.; Ємельянов В. П.; Кригер Г. Л.; Ключко А. М.; Комісаров В. С.; Корецький Д. А.; Пособіна Т. А. та інші.

Не дивлячись на достатньо глибоку розробленість цієї проблеми існує ціла низка питань, які потребують свого вирішення та надання відповідних пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність. До них відносяться :

1. Доречність існування в законодавстві норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за бандитизм.

2. Визначення обов'язкових ознак нападу як самостійного виду суспільно небезпечних дій.

3. Співвідношення понять напад і насильство, як ознак об'єктивної сторони злочину.

4. Визначення характеру і ступеню небезпечності насильства, яке характеризує напад.

Метою цієї статті є авторське вирішення зазначених проблем і надання відповідних рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність.

У науці є пропозиції про те, що норма про бандитизм є застарілою, такою, що не відповідає сучасним реаліям. Вона була введена в ті часи, коли основною формою існування організованої злочинності було вчинення злочинів у складі банд. З того часу багато що змінилося. Змінилися і норми кримінального законодавства. На наш погляд, про виключення такої норми з Кримінального кодексу України говорити зарано. Так, змінилися соціальні, економічні та інші умови існування суспільства, змінилися представники організованої злочинності, але характер їх дій, мотиви та мета не дуже змінилися. І особливо це стосується сьогоднішнього з його стрімким поширенням групових проявів насильства, вирішення корпоративних та інших суперечок з використанням вогнепальної зброї, вибухових та інших пристроїв. Тому, норма про бандитизм відповідає, на наш погляд, всім умовам (принципам) криміналізації суспільно небезпечних дій.

Перейдемо до характеристики ознак нападу як самостійного виду суспільно небезпечних дій. Слід погодитись з В.А. Владимировим, який зазначав, що напад є найбільш складним за своїм змістом і суперечливим у теорії кримінального права [1, с. 62].

Пленум Верховного Суду України у п. 24 своєї Постанови від 23.12.2005 року № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» визначає, що нападом озброєної банди є дії, спрямовані на досягнення злочинного результату шляхом застосування насильства до потерпілого чи створення загрози його застосування. Такий напад вважається здійсненим і в тих випадках, коли члени банди не застосовували зброї, яка перебувала в їх розпорядженні [2]. На наш погляд, таке визначення є дуже узагальненим і повною мірою не розкриває кримінально-правову природу нападу. Окрім того, в цьому визначенні змішуються поняття «напад» та «насильство». Ми вже наголошували раніше, що «напад» є поняттям більш широким, ніж «насильство» [3, с. 121].

Ю.І. Ляпунов під нападом розуміє як раптові для потерпілого агресивні (відкриті або приховані) дії винного, що поєднані з насильством або погрозою заподіяння насильства, так і вчинення дій, що створюють обстановку небезпечного стану та пов'язані із застосуванням насильства, коли має місце реальна загроза застосування такого насильства» [4, с. 260].

М. І. Мельник та М. І. Хавронюк під нападом розуміють раптову, несподівану для потерпілого,

короткочасну, агресивну, насильницьку дію. Напад, на їх думку, може бути як відкритим, так і таємним, та органічно пов'язаним із фізичним або психічним насильством, що має так званий інструментальний характер [5, с. 463]. В. В. Іванова вважає, що напад може проявлятися в трьох формах: 1) фізичне насильство, 2) психічне насильство (реальна та безпосередня погроза); 3) безпека (суб'єктивна й об'єктивна готовність) негайного насильства [6, с. 53]. А. Ж. Каринбеков наголошує на тому, що напад без насильства неможливий, тому що якщо при нападі на громадян не застосовується фізичне насильство, то напад перетворюється у форму психічного насильства над потерпілим [7, с. 13].

На співвідношення нападу та насильства, вказує й В. О. Владимиров. Він вважає, що напад – це активна, раптова дія, що створює небезпеку негайного та безпосереднього застосування насильства над особою потерпілого, небезпечного для життя та здоров'я останнього [8, с. 23]. З цього визначення виходить, що напад може здійснюватися до застосування насильства, будучи самостійною ознакою складу злочину. На думку Л.Д. Гаухмана, напад при розбій можна визначити як дію, що є елементом об'єктивної сторони складу розбою та характеризує собою зв'язок між посяганнями на власність та особою, яка зумовлює єдність цих посягань [9, с. 108].

У науці зустрічаються думки про те, що слід виключити зі ст. 187 КК термін «напад». Виходячи з цього, треба сформулювати норму таким чином: «Дії, спрямовані на викрадення чужого рухомого майна, поєднані з насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка піддана насильству, або з погрозою застосування такого насильства (розбій)...» [10, с. 15]. Ми підтримуємо думку вчених про те, що виключення з диспозиції норми терміна «напад» призведе до того, що цей злочин матиме не усічений, а матеріальний склад [11, с. 383]. Це є неприпустимим і, окрім того, створюватиме складність при кваліфікації дій винних осіб. Разом з тим, слід уточнити визначення нападу при розбій. Так Постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 06.11.2009 року «Про судову практику у справах про злочини проти власності» нападом за ст.187 КК України визначає умисні дії, спрямовані на негайне вилучення чужого майна шляхом застосування фізичного або психічного насильства [12, с. 115]. Ці уточнення слід робити з урахуванням загального визначення поняття напад, яке буде даватися нами в роботі далі.

На нашу думку, категорії «напад» та «насильство» не є однорідними. Напад є поняттям більш широким від насильства. Фізичне та психічне насильство є лише простими діями, що разом з іншими створюють напад. Фізичний вплив, слова, жести є лише діями, що в своєму комплексі створюють суспільно небезпечне діяння, яке має назву «напад». На наш погляд, напад неможливий без застосування до потерпілого фізичного або психічного насильства, або першого і другого одночасно. Вони є складовою частиною цього суспільно небезпечного діяння.

Ураховуючи проаналізовані визначення поняття напад можна виділити такі його обов'язкові ознаки:

- це завжди активна дія;

- напад має завжди конкретну мету, спрямований на досягнення конкретного результату (в законодавстві обов'язково визначається така мета: заволодіння чужим майном; мета нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб; мета захоплення, пошкодження або знищення об'єктів, на яких є предмети, що становлять підвищену безпеку для оточення; мета впливу на характер діяльності осіб та установ, як мають міжнародний захист або на діяльність держав чи організацій, що вони представляють, або з метою провокації війни чи міжнародних ускладнень тощо.)

- напад має не спровокований з боку потерпілого характер;

- при нападі застосовується фізичне або психічне насильство, яке теж має іншу мету, ніж нанесення шкоди потерпілому (так зване інструментальне насильство).

Достатньо складним є питанням про те, які прояви фізичного або психічного насильства можуть характеризувати напад. На наш погляд, такі дії як отруєння та присиплення потерпілого не можуть характеризувати напад як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони злочину. Що ж стосується таких проявів фізичного насильства як позбавлення або обмеження свободи потерпілого, то вони можуть характеризувати напад лише у випадках, коли вони поєднані із застосуванням насильства до потерпілого.

Цікавим є питання про характер насильства при вчиненні нападу. Аналіз відповідних кримінально-правових норм, які передбачають кримінальну відповідальність за напад дозволяє зробити висновок про те, що напад може характеризуватися як насильством, яке є небезпечним для життя та здоров'я, так і насильством, яке не є небезпечним для життя та здоров'я. Перше характеризує ст. 187 КК України – Розбій (безпосередньо вказане в диспозиції статті КК України), ст. 259 КК України – Бандитизм (впливає з ознаки озброєності банди). Друге характеризує, ст. 261 КК України – Напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену безпеку для оточення; ст. 444 України – Злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист.

Окремими вченими робляться спроби істотно розширити види дій, які охоплюються поняттям «напад». Так, Т. А. Пособіна вводить в обіг термін «м'якого нападу» при бандитизмі. Вона вважає, що бандити помірковано та цілеспрямовано створюють такі умови, за яких потерпілі виконують без вагань їх умови. Вони роблять це знаючи про те, що злочинець є членом банди і відмова виконати їх вимоги може привести до нанесення потерпілому шкоди. Вчена вважає, що нападом у бандитизмі слід вважати не тільки пряме застосування насильства або погрози його застосування, а і створення обстановки, за якою свобода волевиявлення потерпілого обмежується і йому явно неправомірно нав'язується варіант поведінки, який пов'язаний з порушенням його інтересів і який є вигідний для злочинця [13, с. 9]. На наш погляд, таке тлумачення нападу не узгоджується з кримінально-правовим визначенням бандитизму і викликати на практиці істотні складнощі при кваліфікації. Під таке тлумачення будуть підпадати і

дії, які взагалі не відносяться до бандитизму, наприклад, вчинення вимагання організованою групою осіб.

Таким чином, можна зробити такі висновки:

1. Існування норм, яка передбачає кримінальну відповідальність за бандитизм у сучасних умовах є достатньо актуальним.

2. Ознаками нападу є: це завжди активна дія; напад має завжди конкретну мету, спрямований на досягнення конкретного результату; напад має не спровокований з боку потерпілого характер; при нападі застосовується фізичне або психічне насильство, яке теж має іншу мету, ніж нанесення шкоди потерпілому (так зване інструментальне насильство).

3. Категорії «напад» та «насильство» не є однорідними. Напад є поняттям більш широким ніж насильство. Фізичне та психічне насильство є лише простими діями, що разом з іншими створюють напад. Фізичний вплив, слова, жести є лише діями, що в своєму комплексі створюють суспільно небезпечне діяння, яке має назву «напад».

На підставі цього пропонується таке визначення поняття нападу у злочинах, об'єктивна сторона яких характеризується такими діями. Напад – це протиправні, не спровоковані з боку потерпілого дії, які спрямовані на досягнення певної злочинної мети, не пов'язаної з нанесенням шкоди іншій особі, які поєднані з застосуванням фізичного насильства або погрозою застосування фізичного насильства до потерпілого. При цьому насильство при нападі може бути як небезпечним для життя та здоров'я, так і не небезпечним. Перше притаманне розбою (ст. 187 КК України) та бандитизму (ст. 259 КК України). Друге характеризує злочини, передбачені ст. 261 КК України – Напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену безпеку для оточення; ст. 444 КК України – Злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист.

ЛІТЕРАТУРА

1. Владимиров В. А. Квалификация похищений личного имущества: монография / В. А. Владимиров. – М.: Юрид. литература, 1974. – 206 с.
2. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 13 від 23 грудня 2005 р. // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України з кримінальних справ (1973-2012 роки). Станом на 1 червня 2012 р. / упоряд. : Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна, В. І. Тютюгін. – Х. : Право, 2012. – С. 326-334.
3. Храмов О. М. Психічне насильство в окремих складах злочинів (проблеми теорії та практики) / О. М. Храмов // Вісн. Харк. нац. ун-ту внутр. справ. – 2008. – Вип. 41. – С. 117-122.
4. Уголовное право. Особенная часть / под ред. Н. И. Ветрова, Ю. И. Ляпунова. – М. : Новый Юрист, 1998. – 766 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К., 2002. – 1104 с.
6. Иванова В. В. Преступное насилие : учеб. пособ. / В. В. Иванова. – М. : Книжный мир ; Изд-во ЮИ МВД РФ, 2002. – 83 с.
7. Каримбеков А. Ж. Уголовно-правовые и специально-профилактические меры борьбы с бандитизмом

(по материалам Кыргызской Республики) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / А. Ж. Каримбеков; Акад. управления МВД России. – М., 1999. – 22 с.

8. Владимиров В. А. Борьба с посягательствами на личную собственность по советскому уголовному праву: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / В. А. Владимиров; Высш. шк. МООН СССР. – М., 1967. – 32 с.

9. Гаухман Л. Д. Насилие как средство совершения преступления : монография / Л. Д. Гаухман. – М. : Юрид. лит., 1974. – 167 с.

10. Горішний О. О. Кримінально-правова характеристика розбою: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. О. Горішний; Дніпроп. ун-т внутр. справ. – Дніпропетровськ, 2010. – 20 с.

11. Ключко А. М. Напад як ключова ознака розбою / А. М. Ключко // Основні напрями розвитку кримінального

права та шляхи вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11-12 жовтня 2012 р.). – Х. : Право, НУ «НЮАУ» ім. Ярослава Мудрого, 2012. – С. 380-383.

12. Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 06 листопада 2009 р. // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України та постанов Верховного Суду України у справах кримінальної юрисдикції / упоряд. : Н. О. Гуторова, О. О. Житний. – Х. : Одиссей, 2012. – С. 113-125.

13. Пособина Т. А. Криминологическая характеристика современного бандитизма и меры борьбы с ним: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Т. А. Пособина; Ростовс. юрид. ун-т. – Ростов-на-Дону, 2002. – 23 с.

УДК 343.23

ЕВОЛЮЦІЯ ВЧЕНЬ ПРО ПРИЧИНИ ЗЛОЧИННОСТІ

Давиденко М. Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анотація Статтю присвячено проблемі застосування у криминології нових теоретичних ідей про причини злочинності. Проаналізовано сучасний стан теорії про причини злочинності взагалі, та економічній злочинності окремо. Окреслено перспективи реформування та розвитку української криминології з урахуванням сучасних світових тенденцій.

Ключові слова: теорія протидії злочинності, соціальний та біологічний напрями протидії злочинності, причини економічній злочинності.

Аннотация Статья посвящена проблеме применения в криминологии новых теоретических идей о причинах преступности. Проанализировано современное состояние теории о причинах преступности вообще и экономической преступности отдельно. Определены перспективы реформирования и развития украинской криминологии с учетом современных мировых тенденций.

Ключевые слова: теория противодействия преступности, социальной и биологической направления противодействия преступности, причины экономической преступности.

Annotation The article deals with the application in criminology new theoretical ideas about the causes of crime. The current state of the theory on the causes of crime in general and economic crime separately. The prospects of reform and development of Ukrainian criminology with current global trends.

Key words: theory of combating crime, social and biological areas of combating crime, the causes of economic crime.

Питання протидії злочинності взагалі, та економічній злочинності у тому числі є одним із найбільш складним у теорії криминології. З одного боку, за багато років дослідження цієї проблеми опубліковано велика кількість наукових праць у яких фахівці ведуть бурхливу дискусію з цієї проблеми, з іншого боку, необхідно визнати, що практично усі наукові баталії ведуться з питань, що не мають принципового значення ні для науки, ні для практичної діяльності.

Яскравим прикладом може бути дискусія з питання застосування термінів: «запобігання», «протидія», «профілактика» та інші. Один з провідних українських криминологів А. П. Закалюк

відстоював застосування терміну «запобігання злочинності» [1, с. 318], інші ж фахівці, наприклад, Л. М. Давиденко прихильники іншого терміну «протидія злочинності» виходячи з того, що запобігати можна тому чого ще нема, а злочинність існує давно та, очевидно, ще довго буде мати місце [2, с. 3, 8]. А. П. Закалюк вважав, що це дещо схоластичний підхід до розуміння поняття «запобігання злочинності» і відстоював необхідність застосування саме цього терміну, та наводив свої аргументи. Але, як один, так і інший автор підкреслювали що це питання має локальне значення, і не носить вирішального значення ні для науки, ні для практики.

Аналізуючи криминологічну літературу ми побачимо, що практично усі дискусії велись та